

SIPERIAN ALKUPERÄISKANSOJEN ELÄMÄÄ ENNEN JA NYT

Siperia ulottuu Uralilta Tyynelle valtamerelle ja se kattaa 8% maapallon pinta-alasta. Tällä hyisen tundran ja tiheiden metsien alueella asuu lukuisia alkuperäiskansoja. Noin puolet alkuperäiskansoihin kuuluvista ihmisistä elää edelleenkin perinteisistä elinkeinoista: metsästyksessä, kalastuksessa, paimentolaisuudesta ja etelämpänä lauhkeammilla alueilla pienimuotoisesta maataloudesta.

Toisilla Siperian kansoilla kuten Baikaljärven ympäristössä asuvilla burjaateilla, pohjoisella napapiirillä Keski-Siperiassa asuvilla jakuuteilla ja Etelä-Siperian tataareilla on ollut vuosisatojen ajan kiinteät kauppasuhteet Mongoliaan, Kiinaan ja Keski-Aasiaan. Tyynenmeren rannikolla asuvat tsuksit ovat puolestaan hieroneet kauppoja sukupolvien ajan Beringinsalmen yli amerikkalaisten kanssa. Monet tsuksit puhuvat vielä tänäkin päivänä paremmin englantia kuin venäjää.

Siperian ankarat luonnonolot asettavat alkuperäiskansojen toimeentulolle tiukat ehdot. Mutta Siperian kansojen elämää ei ole säädellyt ainoastaan luonto vaan myös Venäjän ja myöhemmin Neuvostoliiton poliittiset ja taloudelliset pyrkimykset. Siperian alkuperäiskansojen taloudellisella riistolla on pitkä historia takanaan. Jo 1600-luvulla Venäjä verotti systemaattisesti Siperian paimentolaisia ja metsästäjiä vaatien jokaisen yli 15-vuotiaan alkuperäiskansaan kuuluvan miehen toimittamaan Venäjän valtiolle tietyn määrän soopelinnahkoja. Veron suuruudesta kertoo sekin, että 1640-luvulla lähes kolmannes Venäjän verotuloista saatiin turkiskaupasta.

Neuvostoliitto toi mukanaan vaatimuksen omaisuuden kollektivoinnista ja suunnitelmataloudesta. Keski-Siperian paimentolaiskansoille kuten evenkeille yhteisomistus ja 5-vuotissuunnitelmat olivat mahdottomia ajatuksia. Evenkien mukaan suunnitelmien teko toi huonoa onnea. Tsuksien niemimaan paimentolaiset puolestaan uskoivat, että porolla ja omistajilla oli senluonteinen suhde, jota ei voinut eikä saanut rikkoa. Monet Siperian paimentolaiset mieluummin teurastivat poronsa kuin antoivat niitä kollektiiveille.

Uralin pohjoispuolella asuvat nenetsit ovat onnistuneet säilyttämään oman kielensä, kulttuurinsa ja paimentolaiselinkeinonsa niin Venäjän kuin Neuvostoliitonkin yhteydessä. Nenetsien esivanhemmat saapuivat nykyisille asuinalueille - Jamalin niemimaalle - kahdessa muuttoaallossa. 900-luvulla lännestä saapuneet metsästäjä- ja paimentolaiskansat sekoittuivat 1200-luvulla odästä tulleisiin heimoihin, jotka lähtivät liikkeelle Mongolian suuren invaasion aikoihin.

Sekä tundralla, että metsissä asuvien nenetsien elinkeino on poropaimentolaisuus, jota täydennetään metsästyksellä ja kalastuksella. Nenetsit ovat paimentaneet poroja samoilla alueilla vuosisatojen ajan. Jamalin niemimaan öljynporaushankkeet ovat viimeaikoina kuitenkin vaarantaneet porojen pääsyn tutuille vaellusreiteilleen. Perinteistä elämäntapaa viettävät nenetsit saavat edelleenkin kaiken tarvitsemansa luonnosta. Poronahkoja käytetään sekä vaatetukseen että laavujen materiaalina. Poronluista valmistetaan nuolenkärkiä sekä kirveiden ja veitsien varret, jotka koristellaan taidokkain ornamentein. Nenetsien luontaistaloudessa ei mitään jää käyttämättä. Poroja käytetään

myös ajojuhtina: poron vetämä kelkka on kätevä kulkuneuvo tundralla. Nenetsien ruokavalioon kuuluu kala, joka perinteisesti syödään keittämättömänä sekä hirven ja kauriin liha.

Siperian alkuperäiskansat ovat vuosisatojen ajan joutuneet kestämaan raskasta verotusta, pakkosiirtoja ja jopa suoranaisia kansanmurhia, joita toteutettiin Neuvostoliiton synkimpinä aikoina 1930-luvulla. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen Siperian alkuperäiskansat ovat järjestäytyneet uudelleen ja alkaneet vaatia oikeuksia oman kielen, kulttuurin ja perinteisten elinkeinojensa säilyttämiseksi: yhteiskuntapoliittisia päätöksiä on tehtävä heidän omilla ehdoillaan.

Vuonna 1990 järjestettiin Moskovassa ensimmäinen kongressi, jossa alkuperäiskansojen edustajat vaativat tunnustusta ja toimia oman kulttuurinsa ja elinehtojen säilyttämiseksi 1990-luvulla on yhteistyö koko pohjoiskalotin - Skandinavian, Siperian, Grönlannin ja Pohjois-Amerikan - alkuperäiskansojen välillä myös vahvistunut. Pohjoiskalotin alueella asuvat alkuperäiskansat ovat halunneet vaikuttaa päätöksiin siitä kuinka he sopeuttavat kulttuuriaan ja elämäntapaansa nykypäivän olosuhteisiin säilyttäen samalla oman identiteettinsä.

Jouni Kitti

SIBERIIJA EAMIÁLBMOGIID EALLIN DOLIN JA OTNÁBEAIVVE

Siberiija viiddes guovllu eamiálbmogiin nuo bealli eallá ainge árbevirolaš ealáhusain dego meahcce-ealliid bivddus, guolástusas, bohccostallamis ja mátteleabbos smavvalágan eanandoalus.

Siberiija garra ja arbmuhis luondu ásaha eamiálbmogiid buresbirgejupmái čavgadis rájaid. Muhto Siberiijas ealli álbmogiid eallimii ii dušše váikkuhan luondu muhto maiddá Ruošša ja maŋjeleappos Sovjetlihtu polidihkalaš ja ekonomalaš figgamušat Siberiija eamiálbmogiid rievdeame duohken lea guhkesáigásaš historjjá. Juo 1600-logu áigge Ruošša vearuhii systemahtalaččat Siberiija guodoheaddjiid ja meahcce-ealliid bivdiid gáibideamen ahte juohkehaš eamiálbmogii gullevaš badjel 15- jagi deavdán olmmáiolmmoš galggái máksit dihto meari soopelnáhkkiid Ruošša stáhtii. Vearu meari birra oaččut buori gova go diehtit, ahte 1640-logu áigge measta goalmát oassi Ruošša vearrobuáduin bođii dorkkaealliid gávppis.

Sovjelihttu áigge bođii gáibáduš ovttaskas olbmuid obmodaga váldimes stahta oamastussii ja ja sirdašuvvamis nk. plánenekonomiai. Gaska-Siberiija eamiálbmogiidda dego evenki nammasaš álbmogii oktasašoamasteapmi ja plánenekonomia ledje vedjemeahtun jurdagat. Evenkit ledje dan miela ahte plánaid rahkadeamet mearkašedje dušše lihkuhisvuoda. Tsuktsinjárgga guodoheadjit jáhke, ahte bohccos ja dan oamasteaddjis lei dan dan lundosaš oktavuolta, man ii sáhtán iige oččon rihkut. Mánggat Siberiija guodoheadjit mielloseappot njuvve bohccuideaset go adde daid kollektiivadáluide.

Ural duoddariid davábealdi ássi nenetsat leat lihkostuvvan sealluhit iežas giela, kultuvrra ja bohccuid guođoheapmái čatnašuvvi ealáhusa nu Ruošša go Sovjetlihttu oktavuodasge. Sihke tundras, ahte mehcciin ássi nenetsaid oaive-ealáhus lea bohccuid guođoheapmi, mii dievasmahttojuvvo meahcce-ealliid bivdduin ja guollebivdduin. Nenetsat leat guođohan bohccuid seamma guovlluin juo mánggaid čuđiid jagiid áigge. Jamal njárgga oljjubovrrendoaimmat leat goitotge mañimuš jagiid áigge buktán mielddis dákkár hehtehusaid ahte bohccuin leat leamas váttisvuodát beassat oahpes guohtunguovlluide. Árbevirolaš eallinvuogi mielde ealli nenetsat váldet ainge maid darbbašit njuolga luonddus. Bohcconáhki sii geavahit garvuide ja lávuide materialan. Boccodávttis sii gárvvistit njuollagežiid sihke akšuid ja niibbiid nađaid, mat hervejuvvojit čábbát ornamentaiguin. Nenetsat geavahit luonddu juohke láchkai ávkin. Sii vudjet ja geasehit bohccuiguin. Nenetsat borret ollu guoli, muhto árbevirolaš vierru lea, ahte sii borret varas bierggu.

Siberiija eamiálbmogat leat mánggaid čuđiid jagi áiggiid gartan gillát garra vearuhusa, veagalsirdimiid ja juobe álbmotgoddimatge čađahuvvojedje Sovjetválddi vearrámus áigodaga áigge 1930-logu áigge. Sovjetlihttu biedganeami mañná lea álgán vuot ođđa muddu Siberiija eamiálbmogiid eallimes.

Jagi 1990 ordnejuvvui Moskovas vuosttas kongreassa, man oktavuodas eamiálbmogiid ovtasteaddjit gáibidedje dovddastusa ja konkrehtalaš doaimmaid ieažaset kultuvrrii ja eallineavttuid dorvvasteapmái. Miehtá 1990-logu lea oktasašbargu Davvi Amerihkka, Skandinavia ja Ruošša beale sierra eamiálbmotjoavkkuid lássánan. Eamiálbmogat háldit váikkuhit isitriikkaid bolitihkii nu ahte dat valddašedje ain eanet mearis fuopmášupmái eamiálbmogiid ovtuid.